

VARSTVO
BIODIVERZITETE
V KMETIJSKI
KRAJINI

EIP VÍVEK

Naslov: VARSTVO BIODIVERZITETE V KMETIJSKI KRAJINI – EIP VIVEK

Avtorji besedil: Blaž Blažič, Katarina Denac, Tjaša Pršin, Tanja Šumrada, Ana Vaupotič

Avtorji fotografij: Tilen Basle, Blaž Blažič, Katarina Denac, Alen Ploj, Tjaša Pršin, Domen Stanič, Ana Vaupotič

Lektoriranje: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS)

Oblikovanje in tisk: Schwarz print d. o. o.

Naklada: 5000 izvodov

Ljubljana, maj 2022

Izdajatelj:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije

Tržaška cesta 2, 1000 Ljubljana

T: 01 426 5875, 041 712 796

E: dopps@dopps.si

W: www.ptice.si

Fotografija na naslovnici:

Priba (*Vanellus Vanellus*)

foto: Alen Ploj

Vodilni partner:

E-ZAVOD Zavod za projektno svetovanje, raziskovanje in razvoj celovitih rešitev (E-ZAVOD)

Člani partnerstva:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije

Univerza v Ljubljani

Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije

Kmetijsko gozdarski zavod Ljubljana

Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije

Kmetijsko gozdarski zavod Ptuj

JERUZALEM ORMOŽ SAT d.o.o.

Kmetijsko gospodarstvo Filo

Kmetijsko gospodarstvo Temlin

Kmetijsko gospodarstvo Hujs

Kmetijsko gospodarstvo Metličar

Kmetijsko gospodarstvo Tancek

Kmetijsko gospodarstvo Šteblaj

Občina Ormož

Povezave:

E-ZAVOD

<https://www.ezavod.si/>

DOPPS

<https://www.ptice.si/>

Jeruzalem SAT

<https://jeruzalemsat.si/>

Univerza v Ljubljani

<https://www.uni-lj.si/>, <https://www.bf.uni-lj.si/sl/organiziranost/zootehnika/o-oddelku/katedre-in-druge-enote/katedra-za-agrarno-ekonomiko--politiko-in-pravo/>

KGZS - Zavod LJ

<https://lj.kgzs.si/>

KGZS Zavod Ptuj

<https://www.kgz-ptuj.si/>

Občina Ormož

<https://www.ormoz.si/>

Program razvoja podeželja

Republike Slovenije 2014–2020

<https://skp.si/program-razvoja-podezelja-2014-2020-do-2022>

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

Priročnik je izšel v okviru projekta Kmetovanje z(a) biodiverzitetu na nižinskih kmetijah v Sloveniji (akronim: EIP VIVEK), ki je sofinanciran iz

Programa razvoja podeželja Republike Slovenije 2014–2020 in Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja v okviru ukrepa Sodelovanje, podukrep M16.5 - Okolje in podnebne spremembe.

Predgovor

Med vsemi pticami v Evropi so ravno ptice kmetijske krajine doživele največji upad, saj se je njihovo število v obdobju 1980–2019 zmanjšalo za skoraj 60 %, v Sloveniji pa zgolj v zadnjih 14 letih (2008–2021) za 23 %.

Intenzifikacija kmetijstva se je iz potrebe po zagotavljanju stabilne oskrbe prebivalstva s hrano v Evropi pričela po drugi svetovni vojni. Na ptice v kmetijski krajini vpliva preko izgube življenjskega okolja (habitata) ter sprememb v količini hrane, kakovosti gnezdišč in prehranjevališč. Poleg tega kmetijska mehanizacija in pesticidi večajo smrtnost ptic in manjšajo njihov gnezditveni uspeh. Slabo se godi tudi drugim živalskim vrstam, rastlinam, ekstenzivnim travnikom in krajinskim elementom v kmetijski krajini.

V projektu EIP VIVEK, ki v obdobju 2021–2023 poteka na območju Goričkega, Ljubljanskega barja in Dravsko-Ptujsko-Središkega polja, smo preizkusili različne malopovršinske ukrepe za ohranjanje narave, ki imajo velik naravovarstveni potencial. Predstavljeni so v tej brošuri.

Reševanje tega perečega problema, kjer negre le zavarstvo narave, ampak tudi za kakovost človekovega bivalnega okolja in zdravo hrano, je mogoče le v sodelovanju s kmeti in lastniki zemljišč, ob podpori kmetijske svetovalne službe in ustrezne kmetijske politike.

Sobivanje kmetijstva in ptic včasih zahteva zgolj manjše prilagoditve kmetovanja, kot so na primer ohranjanje ali zasaditev mejic, posamičnih dreves in zaplat grmovja, ustvarjanje cvetnih pasov ali zaplat neposejanih tal na njivah, ohranjanje travnatih omejkov med njivami ter varovanje gnezd ogroženih vrst prek zakasnjene obdelave ali izogibanja delu njive z gnezdrom.

Kazalo

5

Priba

9

Poljski škrlanec

13

Hribski škrlanec

17

HT 6410 Travniki s prevladujočo stožko (*Molinia* spp.) na karbonatnih, šotnih ali glineno-muljastih tleh (*Molinia caerulea*)

21

HT 6210(*) Polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh (*Festuco-Brometalia*) (*pomembna rastišča kukavičevk)

25

Mejice

29

Cvetni in travno-deteljni pasovi

33

Praha

Priba

Večino gnezdeče populacije pribe pri nas najdemo na Ljubljanskem barju, v severovzhodni Sloveniji (Dravsko-Ptujsko-Središko polje, Pomurska ravan, Slovenske gorice) in na Krško-Brežiškem polju, še konec prejšnjega stoletja pa je v večjem številu gnezdila tudi v Ljubljanski kotlini.

V Sloveniji je vrsta v upadu. Ponekod je ta še posebej izrazit, na Ljubljanskem barju se je namreč velikost gnezdeče populacije v zadnjih tridesetih letih zmanjšala za več kot 85 %, na Dravsko-Ptujskem-Središkem polju pa v zadnjih petih letih za vsaj okoli 25 %.

EKOLOGIJA/EKOLOŠKE POTREBE

Prvotno je priba gnezdila na travnikih z nizko vegetacijo in mestoma golimi tlemi. Naseljevala je predvsem različne tipe mokrotnih habitatov, od barij, močvirnih travnikov in ekstenzivnih vlažnih pašnikov do obalnih travišč. Zaradi krčenja njihovega obsega kot posledice izsuševanja in spreminjanja v obdelovalne površine je začela drugotno gnezditi tudi na njivah. Slednje so v intenzivni kmetijski krajini še najbolj podobne prvotnim gnezdiščem, na njih pa v veliki meri gnezdi tudi v Sloveniji. V obdobju gnezdenja pogosto tvori ohlapne kolonije, ki ji omogočajo boljšo zaščito pred plenilci.

Priba je zaradi izginjanja mokrotnih habitatov, ki so predstavljali njen prvotni gnezditveni habitat, začela drugotno gnezditi tudi na njivah.

foto: Alen Ploj

Gnezdo pribe je plitka jamica na tleh, obložena z rastlinskim materialom.

foto: Blaž Blažič

DEJAVNIKI OGROŽANJA

Glavni vzrok za upadanje populacij pribe je slab gnezditveni uspeh na njivah. Ta je posledica kmetijskih opravil, kot so oranje, branjanje, sejanje in nanašanje umetnih gnojil, ki časovno sovpadajo z obdobjem njene gnezditve. Pri teh opravilih namreč prihaja do nenamernega uničenja gnezd.

Njivske površine, kjer pri nas gnezdi večina populacije, zato za pribo kot talno gnezdilko predstavljajo ekološko past. To pomeni, da ptice v začetku pomladi njive prepoznajo kot primeren gnezditveni prostor, zaradi obdelave teh površin v času gnezdenja pa na njih ne uspejo vzgojiti dovolj mladičev za ohranjanje stabilne populacije.

K slabemu gnezditvenemu uspehu najverjetneje dodatno pripomore tudi pljenje gnezd in mladičev.

Ukrep za ohranjanje gnezdečih parov pribe smo v projektu EIP VIVEK preizkusili na kmetijah na Ljubljanskem barju in na Dravsko-Ptujsko-Središkem polju. **foto: Blaž Blažič**

VARSTVO GNEZD PRIBE

Gnezditveno uspešnost pribe lahko izboljšamo s preprostim ukrepom, ki temelji na tesnem sodelovanju med biologi, kmetijskimi svetovalci in kmeti. Izkušen poznavalec ptic (ornitolog) med marcem in majem pregleda orne površine ter beleži prisotnost prib.

Na njivah, kjer se te ptice zadržujejo in bi na njih lahko gnezdile, saj tam na primer intenzivneje preganjajo plenilce ali čepijo na tleh, ornitolog v nadaljnjih dneh poskuša najti njihova gnezda.

Najdena gnezda ornitolog v dogovoru s kmetom nevpadljivo označi, kmet pa jih pri obdelavi površin z mehanizacijo obvozi. Z deli na celotni površini njive kmet nadaljuje po zaključeni gnezditvi (običajno po koncu maja).

Poljski škrjanec

Poljski škrjanec je značilna vrsta travnikov in obdelovalnih površin z redkejšo in nizko raslo vegetacijo. V Sloveniji dosega največje gostote na Podgorskem krasu, kraških poljih (zlasti na Cerkniskem in na območju Pivke), Krško-Brežiškem, Dravsko-Ptujskem polju ter na vzhodnem delu Goriškega.

V Sloveniji je vrsta v obdobju 2008–2021 doživela izrazit populacijski upad – številčnost se je zmanjšala za 60 %. Na Ljubljanskem barju, kjer je v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja veljal za zelo pogostega gnezdlca, je populacija v treh desetletjih (1991–2021) upadla za več kot 90 %.

EKOLOGIJA/EKOLOŠKE POTREBE

Izvirno je gnezdllec step, danes pa je v Evropi vezan predvsem na odprto kmetijsko krajino. Naseljuje različne tipe travnikov in obdelovalnih površin, najraje izbira habitate z nizko raslo vegetacijo in večjim deležem golih tal, kot so njive z jarim žitom ali njive v prahi. Izogiba se predelom v bližini mejic, gozdov, stavb in daljnovodov, saj je tam njegovo gnezdo bolj izpostavljeno plenilcem. Gnezdi in prehranjuje se na tleh. V toplem delu leta se hrani z žuželkami, v hladnem pa s semeni in drugim rastlinskim materialom.

Poljski škrjanec je izvirno gnezdllec step, danes pa je v Evropi vezan predvsem na odprto kmetijsko krajino. foto: Alen Ploj

Poljski škrijanec gnezdi na tleh, na ekstenzivnih travnikih ali heterogeno obdelanih kmetijskih površinah z večjim deležem golih tal. foto: Blaž Blažič

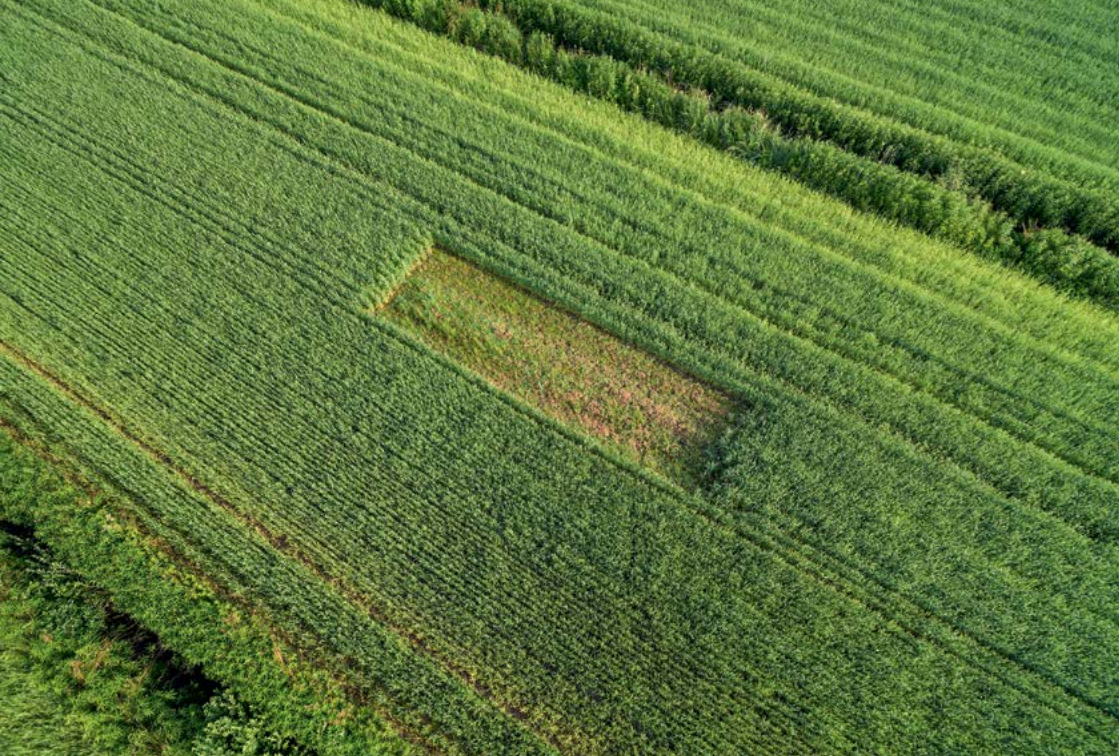
DEJAVNIKI OGROŽANJA

Poglavitni razlog za upad populacij poljskega škrijanca v Evropi je povečevanje njivskih površin z visoko in hitrorastočimi kulturami (npr. koruzo, ozimnim žitom, sončnico in oljno ogrščico). V več evropskih državah so ugotovili, da so gnezditvena gostota, gnezditveni uspeh in število poskusov gnezdenja v sezoni večji na njivah z zaplatami golih, neposejanih tal kot na njivah brez njih.

Ogrožata ga tudi opuščanje kmetijstva in posledično zaraščanje travniških površin po eni ter intenziviranje in spreminjanje travnikov v njive ali pašnike po drugi strani (nizek gnezditveni uspeh zaradi pogostih košenj in naključnega poteptanja gnezd s strani živine na pašnikih).

ZAPLATE NEPOSEJANIH TAL ZA POLJSKEGA ŠKRJANCA

V kmetijski krajini z večjim deležem njivskih površin lahko poljskemu škrijancu pomagamo z vzpostavitvijo zaplat neposejanih tal. Zaplate lahko kmet vzpostavi ob setvi strnih žit, oljne ogrščice, deteljno-travne mešanice, lucerne, inkarnatke ali ostalih

Ukrep za ohranjanje gnezdečih parov poljskega škrljanca smo izvajali na kmetijah na Dravsko-Ptujsko-Središkem polju, Ljubljanskem barju in na Goričkem. **foto: Tilen Basle**

detelj, in sicer tako, da med sejanjem ugasne in dvigne sejalnico, se premakne za nekaj metrov naprej ter jo nato zopet spusti, prižge in nadaljuje s sejanjem.

Posamezna zaplata naj bo velika najmanj 25 kvadratnih metrov in široka najmanj tri metre. Od roba njive naj bo oddaljena vsaj pet metrov.

Število zaplat na ornem zemljišču je odvisno od njegove velikosti. Na površini do 0,5 hektarja naj bo prisotna vsaj ena zaplata neposejanih tal. Za vsakega nadaljnjega 0,5 hektarja pa naj se vzpostavi dodatna zaplata.

KAJ NAREDITI, ČE SE NA ZAPLATI ZELO RAZRASTEJO PLEVELI?

Raba herbicidov in drugih sredstev za varstvo rastlin na zaplatah sicer ni priporočljiva, vendar tudi ni prepovedana. Če je njiva močno zapleveljena, lahko kmet po lastni presoji na zaplatah izvede tretiranje, vendar če je le mogoče izven gnezditvene sezone, ki poteka od marca do junija.

Hribski škrjanec

Največ hribskih škrjancev v Sloveniji prebiva v toplem in suhem jugozahodnem delu države: v Istri, Goriških Brdih, Vipavski dolini, na Banjšicah, Krasu, južnih obronkih Trnovskega gozda in Pivškem. Na Goričkem živi dokaj izolirana in močno ogrožena populacija, ki naseljuje predvsem vzhodni in osrednji del območja.

Populacija hribskega škrjanca se je v Sloveniji med letoma 2008 in 2021 močno zmanjšala, in sicer za okoli 40 %. Upad številčnosti je bil zaznan tudi na območjih Natura 2000, kjer je sicer hribski škrjanec varovana vrsta.

EKOLOGIJA/EKOLOŠKE POTREBE

Hribski škrjanec prebiva v mozaični kmetijski krajini, kjer se prepletajo mejice, gozdiči, ekstenzivni travniki, praha, manjše, predvsem žitne njive, posamezna drevesa ali grmi, vinogradi in makadamski kolovozi. Na Krasu ga najdemo zlasti na suhih travnikih in pašnikih, prepredenih z gozdnimi otoki in zaraščajočo se gmajno. Poje z vzvišenega mesta (drevo, žica, kol) ali v zraku.

Prehranjuje se na tleh z nizkim rastjem (5–10 cm) in obsežnimi zaplatami golih tal, kjer lažje najde plen. Tega predstavljajo žuželke, njihove ličinke ter pajkovci, izven gnezditve pa tudi semena.

Hribski škrjanec pogosto poje z izpostavljenih mest (vrhovi dreves, žica, kol) ali v zraku. foto: Alen Ploj

Hribski škrjanec prebiva v mozaični kmetijski krajini, kjer se prepletajo mejice, gozdiči, ekstenzivni travniki, manjše njive, posamezna drevesa ali grmi, vinogradi in makadamski kolovozi. **foto: Tjaša Pršin**

DEJAVNIKI OGROŽANJA

Hribskega škrjanca ogrožajo številni dejavniki:

- kmetijska dela na njivah, ki sovpadajo s časom njegove gnezditve (oranje, brananje, setev) in nenamerno povzročijo propad gnezd,
- izginjanje malo ali nič gnojenih in največ dvakrat košenih suhih travnikov zaradi premene v njive ali povečanega gnojenja,
- uničevanje krajinskih elementov, kot so mejice, posamezna drevesa in zaplate grmovja,
- opuščanje kmetijstva in posledično zaraščanje krajine z gozdom.

Gnezdo si zgradi v zavetju višjega rastja, npr. ob kopsuči trave, gostejše razraslih žitnih steblih ali plevelu. Gnezdi na travnikih, prahi, žitnih njivah, ponekod v Evropi tudi v vinogradih. Varstvo gnezdečih parov hribskega škranca smo v projektu EIP VIVEK preizkusili na kmetijah na Goričkem. foto: Tilen Basle

VARSTVO GNEZD HRIBSKEGA ŠKRJANCA

Za učinkovito varstvo hribskega škranca je potrebna izvedba ukrepa, ki temelji na dobrem sodelovanju izkušenih poznavalcev ptic (ornitologov), kmetijskih svetovalcev in kmetov. Ornitolog med aprilom in majem pregleda travnike in njive ter beleži prisotnost hribskih škrancev.

Na površinah, kjer te ptice najverjetneje gnezdiijo, saj so tam opažene z gnezditvenim materialom ali pa hrano v kljunu, ornitolog v nadaljnjih dneh poskuša najti njihova gnezda.

O najdenih gnezdih ornitolog obvesti lastnike zemljišč ter se z njimi dogovori za izogibanje kakršnimkoli kmetijskim oparilom na delu travnika ali njive z gnezdom do določenega datuma. Tega ornitolog določi glede na fazo gnezditve, v kateri je bilo najdeno leglo (jajca ali mladiči).

HT 6410

Travniki s prevladujočo stožko (*Molinia* spp.) na karbonatnih, šotnih ali glineno-muljastih tleh (*Molinion caeruleae*)

Travniki z modro stožko so v Sloveniji razširjeni od nižin do montanskega pasu, po večini se pojavljajo na manjših izoliranih predelih. V večjem obsegu jih najdemo le še na Ljubljanskem barju ter na Cerkniškem in Planinskem polju.

Gre za enega izmed najbolj ogroženih habitatnih tipov pri nas, na kar kaže tudi zadnje poročanje po Direktivi o habitatih. Stanje ohranjenosti tega habitatnega tipa je bilo za obdobje 2013–2018 v Sloveniji ocenjeno kot neugodno (slabo).

RAZMERE NA RASTIŠČIH

Ta habitatni tip predstavljajo mokrotni travniki na rahlo zakisanih in s hranili revnih tleh. Podlaga, na kateri uspevajo, je običajno nepropustna, zato na rastišču vsaj občasno zastaja voda. Habitatni tip se lahko pojavlja tudi kot prehod v nizka barja in povirja ali pa kot prehod v suha, s hranili revna travišča.

Prevladujoča vrsta je trava modra stožka, med drugimi značilnimi vrstami pa velja omeniti še močvirski svišč, ilirski meček, sibirsko peruniko, navadni čistec, barvilno mačino ter rušnato masnico.

Ta habitatni tip predstavljajo mokrotni travniki na rahlo zakisanih in s hranili revnih tleh s prevladujočo vrsto trave modro stožko. foto: Blaž Blažič

Značilne vrste: modra stožka, ilirski meček
in močvirski svišč. vse foto: Blaž Blažič

DEJAVNIKI OGROŽANJA

Travniki s prevladujočo stožko so v Sloveniji eden izmed najhitreje izginjajočih tipov travišč. Ogroža jih več dejavnikov, ki pa so v veliki meri povezani z intenzivno rabo. Med njimi so:

- izsuševanje,
- povečana količina hranil v tleh zaradi gnojenja,
- košnja več kot enkrat (izjemoma dvakrat) na leto,
- onesnaženost poplavne vode.

Na nekaterih predelih jih ogroža tudi opuščanje košnje in zaraščanje z lesno vegetacijo.

Za uspevanje potrebujejo stabilen vodni režim ter košnjo enkrat letno. Za ohranjanje teh travišč je nedopustno izsuševanje, gnojenje, prepogosta košnja, paša, baliranje, mulčenje, apnenje, zatravljanje s komercialnimi in deteljno-travnimi mešanicami ter spreminjanje v njive ali pozidava.

Preizkus ponovne vzpostavitve (obnovitve) tega habitatnega tipa smo z uporabo zelenega mulča v okviru projekta EIP VIVEK izvedli na opuščeni njivi znotraj Naravnega rezervata Iški morost. foto: Blaž Blažič

KAKO LAHKO TAKŠEN TRAVNIK VZPOSTAVIM NA NOVO?

Travnik s prevladujočo stožko lahko vzpostavimo na več možnih načinov:

- z uporabo zelenega mulča (sveže pokošenega rastlinskega materiala z zreliimi semeni),
- z uporabo semenske mešanice,
- z uporabo senenega drobirja (posušenega rastlinskega materiala).

Pred samo vzpostavitvijo je ključno, da izberemo primerno površino za obnovo – mokrotna tla, kjer voda zaradi slabo propustne podlage v delu leta zastaja (pomladi so lahko poplavljeni, poleti sušni). Nato s pomočjo izkušenega poznavalca rastlinskih vrst (botanika) določimo dobro ohranjen travnik, s katerega bomo pridobili material. Tega nato prenesemo na površino, kjer bomo travnik obnovili, ga enakomerno raztrosimo po površini in za tem še povaljamo. Na ta način zagotovimo kar najboljši stik semen s podlago ter posledično povečamo možnost za uspešno obnovo.

HT 6210^(*)

Polnaravna suha
travišča in grmiščne
faze na karbonatnih tleh
(*Festuco-Brometalia*)
(*pomembna rastišča kukavičevk)

Suha travišča s pokončno stoklaso so po številu rastlinskih vrst ena izmed najbogatejših travišč v Evropi. Pri nas se najpogosteje pojavljajo na osončenih in proti jugu usmerjenih legah. Z izjemo jugozahodnega dela države so lokalno razširjena po celotni Sloveniji. V večjem obsegu jih bomo našli na gričevnatih predelih Haloz in Goričkega, v Posavskem in Polhograjskem hribovju, na Kozjanskem ter v Beli krajini. Glede na zadnje poročilo po Habitadni direktivi je ta habitatni tip v Sloveniji v slabem ohranitvenem stanju.

RAZMERE NA RASTIŠČIH

Travnike s tem habitatnim tipom prepoznamo po prevladujoči vrsti trave – pokončni stoklasi. Praviloma uspevajo na plitvih, dobro prepustnih tleh, saj zanje značilna vegetacija ne prenese visoke vlage in zastajanja vode. Večinoma so to travniki ali pašniki v gričevnatem svetu tradicionalne kulturne krajine in so v ekstenzivni rabi, brez ali z zmernim gnojenjem.

Za ta tip travišč je značilna velika vrstna pestrost. Na njih pogosto uspevajo številne vrste divje rastočih orhidej, kot so trizoba in čeladasta kukavica, piramidasti pilovec ter čmrljeliko in čebeljeliko mačje uho.

Suha travišča, ki predstavljajo ta habitatni tip, so po številu rastlinskih vrst ena izmed najbogatejših travišč v Evropi. foto: Katarina Denac

Značilne vrste: čeladasta kukavica, čmrljeliko mačje uho, piramidasti pilovec in pokončna stoklasa. vse foto: Blaž Blažič

DEJAVNIKI OGROŽANJA

V preteklosti je bil ta habitatni tip eden od najbolj razširjenih tipov travišč v Sloveniji. Z intenziviranjem kmetijstva v 20. stoletju pa se je njegov obseg pričel naglo krčiti. Ogroža ga predvsem intenzivna kmetijska raba z gnojenjem, večkratno košnjo, intenzivno pašo in premenami travnikov v njive. Ponekod pa je ogrožen tudi zaradi opuščanja kmetijstva ter posledičnega širjenja tujerodnih invazivnih vrst in zaraščanja z lesnimi vrstami.

KAKO LAHKO TAKŠEN TRAVNIK VZPOSTAVIM NA NOVO?

Suhi travnik lahko vzpostavimo na več možnih načinov:

- z uporabo zelenega mulča (sveže pokošenega rastlinskega materiala z zreliimi semeni),
- z uporabo semenske mešanice,
- z uporabo senenega drobirja (posušenega rastlinskega materiala).

Pred samo vzpostavitvijo je ključno, da izberemo primerno površino za obnovo – plitva, dobro prepustna tla, če je možno, na nekoliko nagnjenih legah. Nato s pomočjo izkušenega poznavalca rastlinskih vrst (botanika) določimo dobro ohranjen travnik, s katerega bomo pridobili material. Tega nato prenesemo na površino, kjer bomo travnik obnovili, ga enakomerno raztrosimo po površini in za tem še povaljamo. Na ta način zagotovimo kar najboljši stik semen s podlago ter posledično povečamo možnost za uspešno obnovo.

Mejice

Linijski pasovi lesne vegetacije (mejic) so značilni gradniki kulturne krajine. Predstavljajo življenjski prostor mnogih rastlin in živali in so ključnega pomena za raznolike združbe opraševalcev, saj predstavljajo pomemben in stalen vir cvetnega prahu in nektarja, posebej zgodaj spomladi, ko preostala vegetacija še ne cveti, po košnji travnikov ali v sušnih obdobjih.

Za ptice so mejice pomembne z vidika prehranjevanja in gnezdenja, uporabljajo pa jih tudi kot lovne preže ter pevska mesta.

Povečevanje deleža lesnih krajinskih značilnosti, kot so mejice, pozitivno prispeva k blaženju podnebnih sprememb. Rastline v mejicah s svojimi koreninami zadržujejo prst in s tem zavirajo vetrno in vodno erozijo. Na različne načine vplivajo na preskrbo posevkov z vodo:

- črpajo vodo iz tal in tako zmanjšujejo negativne učinke poplav,
- upočasnjujejo močne vetrove ter s tem prispevajo k manjšemu izhlapevanju vode in večji vlažnosti tal,
- s senčenjem blažijo vplive dolgotrajnih suš, ki so vedno pogostejše.

Obrežne mejice tudi zmanjšujejo izpiranje hranil, gnojil in pesticidov v podzemne in površinske vode ter s tem pozitivno vplivajo na njihovo kakovost.

Mejice so značilni gradniki kulturne krajine in predstavljajo življenjski prostor mnogih rastlin in živali. foto: Tjaša Pršin

Rumeni strnad je značilna vrsta ptice kmetijske krajine in je močno vezana na mejice. V njih najde zavetje, na vrhovih poseda in poje, v pritalnem delu gnezdi, ob robovih pa se prehranjuje. foto: Alen Ploj

Odrasle zelene rege se večji del leta zadržujejo na travnikih z visoko vegetacijo, gozdnih robovih in mejicah. foto: Domen Stanič

KAJ NAREDIM, ČE SE MEJICA RAZRAŠČA NA OBDELOVALNE POVRŠINE?

Če nas mejice ovirajo pri delu z mehanizacijo, jih je smiselno občasno nekoliko obrezati ali razredčiti. Pomembno je, da te posege izvajamo izven ravnega obdobja rastlin in obdobja največje aktivnosti živali (npr. razmnoževanja, gnezdenja, vzreje mladičev), najbolje v zimskih mesecih.

V okviru projekta EIP VIVEK smo zasadili dve mejici: eno v Naravnem rezervatu Ormoške lagune in eno v Naravnem rezervatu Iški morost. foto: Blaž Blažič

KAKO LAHKO MEJICO VZPOSTAVIM NA NOVO?

Vzpostavitev mejice lahko pomembno prispeva k preprečevanju vetrne erozije in zmanjševanju učinkov suše na pridelek. Pri vzpostavljanju novih mejic je ključna izbira drevesnih in grmovnih vrst – te naj bodo domorodne, v bližnji okolici že prisotne in plodonosne (npr. šipek, črni trn, glog, navadna trdoleska, leska, črni bezeg), da bodo tudi v zimskih mesecih vir hrane za ptice. Sadike zasadimo, ko listje odpade. Običajno je to med sredino oktobra in koncem novembra. Razdalja med posameznimi sadikami naj znaša 1–2 metra.

Cvetni in travno-deteljni pasovi

Intenzifikacija kmetijstva v zadnjih desetletjih vodi v izgubo ekstenzivno gojenih vrstno bogatih travnikov, zaradi združevanja manjših obdelovalnih površin v večje izginjajo tudi omeжки med njivami. Tako se postopoma zmanjšuje mozaičnost kmetijske kulturne krajine, posledica tega pa je izguba površin, ki jih ptice in opraševalci uporabljajo kot gnezdišča, skrivališča in prehranjevališča.

Eden izmed ukrepov, ki pripomorejo k blaženju izgube mozaičnosti krajine, je vzpostavitev cvetnih in travno-deteljnih pasov. To so nekaj metrov široki pasovi ob robovih obdelovalnih površin, zasejani z domorodnimi travniškimi rastlinami oziroma semenskimi mešanicami.

Cvetni pasovi z domorodnimi travniškimi rastlinami so nekaj metrov široki pasovi ob robovih obdelovalnih površin, ki pripomorejo k blaženju izgube mozaičnosti kmetijske krajine.
foto: Katarina Denac

Cvetni in travno-deteljni pasovi služijo kot gnezditveni in prehranjevalni habitati pticam in opraševalcem. Kjer je eden izmed gradnikov takega pasu detelja, v tleh poteka naravna vezava dušika iz zraka, s tem pa se zmanjša potreba po gnojenju. **foto: Katarina Denac**

Takšni pasovi služijo kot gnezditveni in prehranjevalni habitati pticam in opraševalcem, ki naseljujejo kmetijsko kulturno krajino, hkrati pa pozitivno vplivajo na raznovrstnost rastlinstva. Poleg tega cvetni pasovi pripomorejo tudi k blažitvi posledic podnebnih sprememb, saj zatravljena tla vežejo CO₂, rastlinje pa blaži vpliv močnih nalivov in vetra ter s tem zmanjšuje erozijo tal. Cvetni in travno-deteljni pasovi zagotavljajo stalno pokritost tal in s tem zadrževanje vode v tleh ter njeno zmanjšano izhlapevanje. V primerih, ko je eden izmed gradnikov takega pasu detelja, v tleh poteka naravna vezava dušika iz zraka, s tem pa se zmanjša potreba po gnojenju.

Cvetne in travno-deteljne pasove smo v okviru projekta EIP VIVEK vzpostavljali na njivskih površinah na Dravsko-Ptujsko-Središkem polju. foto: Ana Vaupotič

KAKO LAHKO NA NJIVI VZPOSTAVIM CVETNI ALI TRAVNO-DETELJNI PAS?

Cvetne pasove lahko vzpostavimo z uporabo semenskih mešanic, zelenega mulča (sveže pokosen rastlinski material z zreliimi semeni) ali senenega drobirja (posušen rastlinski material) s pozno košenih, vrstno bogatih travnikov iz bližnje okolice, travno-deteljne pasove pa z uporabo komercialnih, vnaprej pripravljenih mešanic. Površine s cvetnimi ali travno-deteljnimi pasovi lahko v obdelavo vrnemo že naslednje leto po setvi, vendar v tem primeru ne prej kot jeseni. V pasu vsaj 2 m širine od vzpostavljenih pasov ne uporabljamo fitofarmacevtskih sredstev (FFS), ki bi ogrožala opraševalce.

Praha

Na njivskih površinah, kjer se obdelava popolnoma opusti za obdobje enega do dveh let, se vzpostavi vrstno in strukturno raznoliko rastlinstvo, ki je ključnega pomena za gnezdenje in prehranjevanje ptic kmetijske krajine in opraševalcev.

Kratkotrajna praha ima pozitivne učinke tudi na izboljšanje kakovosti tal in zmanjšanje obremenitve vodnih virov s fitofarmaceutskimi sredstvi (FFS) in nitrati, saj se v času, ko je obdelovalna površina prepuščena prahi, na njej ne uporablja gnojil in sredstev za varstvo rastlin.

Na površinah, kjer se obdelava za leto ali dve popolnoma opusti, se vzpostavi vrstno in strukturno raznoliko rastlinstvo.
foto: Katarina Denac

Vrstno pestro in po višini raznoliko rastlinstvo je ključnega pomena za ptice in opraševalce. **foto: Blaž Blažič**

Najbolj celosten pristop k varstvu biotske pestrosti je vzpostavitev prahe po poletni oziroma jesenski žetvi – njivsko površino po žetvi prepustimo naravnemu razvoju do naslednjega poletja. Le na ta način se namreč običajno vzpostavi dovolj vrstno pestro in po višini raznoliko rastlinstvo, ki je ključnega pomena za ptice in opraševalce. V zimskem času se na takih površinah prehranjujejo semenojede vrste ptic, v spomladanskem času pa na njih gnezdijo.

Navadno njivno zrcalce je značilen plevel ekstenzivno obdelanih njiv, ki so po večjem delu Evrope že izginile. foto: Katarina Denac

KAKO LAHKO NA NJIVI VZPOSTAVIM KRATKOTRAJNO PRAHO?

Ena izmed možnosti je, da površino izvzamemo iz spomladanske obdelave, tj. v gnezditvenem obdobju ptic, preorjemo pa jo v sredini julija ali jeseni. Na tak način lahko ptice površine v prahi v času pomladi in poletja uporabljajo za gnezdenje.

